

JOURNALISTIEKE VRIJHEID OP EEN LAGER PITJE?

Het Europees Hof in Straatsburg heeft de voorbije 30 jaar een belangrijke rol gespeeld in het optillen van de persvrijheid in Europa. In talrijke arresten was het Hof van oordeel dat de veroordeling van een krant, omroep, hoofdredacteur of journalist een inbreuk was op artikel 10 EVRM. Sinds kort blijkt het Hof die scherpe koers niet langer aan te houden. Bij ngo's die opkomen voor de expressievrijheid en bij journalistenbonden wordt de alarmklok geluid. Op 10 oktober staat het thema op de agenda van een conferentie in het Europees Mensenrechtenhof. Wat is er aan de hand?

Dirk Voorhoof

Hoogleraar media- en auteursrecht
Universiteiten Gent en Kopenhagen

Sinds het Sunday Times-arrest van 26 april 1979 heeft het Europees Mensenrechtenhof in een indrukwekkende reeks arresten extra bescherming verleend aan rechten van media en journalisten om kritisch te berichten over de *res publica*. In tientallen arresten werd een hoge bescherming gegeven aan de pers als publieke waakhond om verslag en duiding te geven over zaken van maatschappelijk belang. Waar gehakt wordt kunnen spaanders in het rond vliegen. Journalisten mochten van het Hof al eens een bepaling uit het strafrecht negeren, het Hof verbond aan artikel 10 EVRM een verregaande bescherming van de journalistieke bronnen en tolereerde dat journalisten in hun berichtgeving en kritiek bijwijlen mochten overdrijven en zelfs provoceren. Op de manier waarop journalisten hun informatie verzamelden en presenteerden wilde het Hof geen te strak toezicht vanwege de rechterlijke macht: de rechters moesten niet op de stoel van de (professionele) journalist gaan zitten, want aan journalisten moest toch de nodige autonomie en vrijheid gelaten worden om hun taak als publieke waakhond zelf in te vullen, "zonder inmenging van overheidswege", ook al werd pittige kritiek geuit op regeringsleiders, ministers, politici, ambtenaren, leden van de rechterlijke macht, advocaten, bedrijfsleiders of politieke instellingen. In talrijke arresten had het Hof er overigens geen moeite mee om te erkennen dat de journalisten in hun nieuwsgaring of nieuwspresentatie de journalistieke beroepsethiek hadden nageleefd, wat een extra argument was om de gewraakte journalistieke handelwijzen of publicaties of uitzendingen te legitimeren.

Enkel wanneer de journalistieke aanpak al te zeer het privéleven van politici of publieke personen betrof, zoals in de zaak Leempoel en *Ciné Revue* tegen België (2006), is volgens het Hof een overheidsinmenging in de journalistiek vrijheid te verantwoorden als "noodzakelijk in een democratische samenleving". Vooral de tabloidpers werd door het Europees Hof aangespoord de privacy en de menselijke waardigheid in acht te nemen. Ook wanneer zonder enige feitelijke grondslag concrete en ernstige aantijgingen (corruptie, bedrog...) werden geuit aan het adres van identificeerbare publieke personen, werd een veroordeling van een journalist, hoofdredacteur, krant of omroep niet als een inbreuk beschouwd op de expressievrijheid. Ook in enkele recente arresten kwam het Hof tot de conclusie dat een journalist voorbarig, zonder grondig de informatie te checken, beledigende of lasterlijke kritiek had geuit aan het adres van politici of publieke personen.

Hopeloos verdeeld

De Grote Kamer van het Hof verwierp soms met een nipte meerderheid de voorgelegde klacht van schending van de expressievrijheid. Telkens betrof het nochtans duidelijke voorbeelden van onderzoeksjournalistiek die ernstige misstanden bij politie

of justitie aan de kaak wilden stellen. Vooral twee recente arresten van de Grote Kamer hebben verbazing gewekt door telkens geen schending vast te stellen van de expressievrijheid, ook al ging het in beide gevallen om pertinente kritiek op publieke personen in verband met hun politiek of maatschappelijk optreden.

In de zaak Stoll tegen Zwitserland was de Grote Kamer op 10 december 2007 van oordeel dat de veroordeling van een journalist wegens het openbaar maken van een confidentiële diplomatieke nota, opgesteld door de Zwitserse ambassadeur in de VS, niet als een inbreuk te beschouwen is op art. 10 EVRM. Volgens het Hof werden bij de presentatie van de gelekte nota de basisregels van de journalistieke ethiek niet gerespecteerd, wat maakte dat de veroordeling van de journalist wegens openbaarmaking van vertrouwelijke informatie kon beschouwd worden als "nodig in een democratische samenleving". Het arrest in de zaak Stoll is bijzonder controversieel, zoals ook moge blijken uit de formulering van de *dissenting opinions* die erop wijzen dat dit arrest neerkomt op een "dangerous and unjustified departure from the Court's well established case-law concerning the nature and vital importance of freedom of expression in democratic societies".

Kort voordien hadden de in de minderheid gestelde rechters in de zaak Lindon, Otchakovsky-Laurens en July tegen Frankrijk ook al nadrukkelijk hun ongenoegen geuit over de manier waarop het Hof de expressievrijheid en het recht op kritiek op publieke personen inkortte. Door het legitiem karakter te bevestigen van de veroordeling wegens beledigende uitingen aan het adres van de Franse extreem-rechtse politicus Jean-Marie Le Pen, is volgens de *dissenters* sprake van "a significant departure from the Court's case-law in matters of criticism of politicians". Het is dus uitgeroepen de Grote Kamer van het Hof die in plaats van duidelijkheid en rechtszekerheid te stimuleren in de rechtspraak, voor tweespalt heeft gezorgd onder de Straatsburgse rechters.

Donkere wolken

Sinds juli 2008 lijkt het hek helemaal van de dam. In een aantal arresten vindt het Hof dat de gewraakte overheidsinmenging in de expressievrijheid telkens noodzakelijk was in een democratische samenleving. Het Hof lijkt zich in deze arresten verder te verwijderen van zijn eerdere rechtspraak. In het arrest Flux nr. 6 tegen Moldavië van 29 juli 2008 bijvoorbeeld laten drie van de zeven rechters duidelijk blijken deze gang van zaken niet meer te kunnen aanzien en zetten ze zich ongewoon scherp af tegen de bevinding van de meerderheid. Vier van de zeven rechters vonden dat een journalist bij het uiten van scherpe kritiek op een schooldirecteur niet op een professionele wijze had gehandeld en dat daarom de bescherming van art. 10 EVRM niet kon ingeroepen worden. De drie *dissenters* zijn het hiermee

(Foto Belga / AFP)

volstrekt oneens en drukken de vrees uit "that this judgment of the Court has thrown the protection of freedom of expression as far back as it possibly could". Ze gewagen zelfs van "a sad day for freedom of expression".

Deze arresten tonen aan dat er binnen het Europees Mensenrechtenhof een scherpe discussie gevoerd wordt omtrent de grenzen en de beperkingen die het recht en de rechters kunnen stellen aan de journalistieke berichtgeving. De controverse arresten lijken vooral de naleving van de journalistieke deontologie meer dan ooit op de voorgrond te willen plaatsen. De voor zelfregulering bedoelde basisregels van de journalistieke beroepsethiek krijgen hierdoor toepassing in het recht en worden zelfs als verantwoording aangewend voor de juridische inperking van de journalistieke vrijheid "van overheidswege". Het Hof is duidelijk uit op meer 'responsible journalism', maar het begeeft zich hiermee wel op een gevaarlijk pad...

Het wordt nu uitkijken naar hoe het Europees Mensenrechtenhof een nieuwe reeks zaken in verband met expressievrijheid, media

en journalistiek zal beoordelen. Op een conferentie in Straatsburg op 10 oktober zullen rechters, advocaten, academici, mensenrechtenactivisten en journalisten een grondiger analyse maken van wat er precies aan de hand is, wat de gevolgen kunnen zijn van de nieuwe benadering en hoe de rechtspraak van het Hof weer recht op koers kan worden gebracht in functie van een optimale bescherming van de persvrijheid.

De conferentie in Straatsburg op 10 oktober 2008 onder de titel "The European protection of freedom of expression: reflexions on some recent restrictive trends", wordt georganiseerd door de Universiteit Robert Schuman (Straatsburg) en de Universiteit Gent (Center for Journalism Studies en Human Rights Centre), in samenwerking met Justice Initiative.

Voor meer informatie, zie <http://www.urs.u-strasbg.fr/uploads/media/Fr10oct2008.pdf>.

Overzichten van de rechtspraak van het EHRM betreffende expressievrijheid, media en journalistiek verschijnen regelmatig in de tijdschriften *Auteurs & Media* en *Mediaforum* of zijn de te consulteren via de website <http://www.psw.ugent.be/dv>

SCHEEF BEKEKEN

"Eindelijk een écht kutblad"

Slogan waarmee Goedele Liekens en Danny Ilegems op 2 september 2008 hun nieuwe maandblad lanceerden

"Dagenlang voor Gustav de Amerikaanse kust bereikte, was die orkaan ook in onze media al groot nieuws. Dagen nadat negentig mensen omgekomen waren en honderdduizenden hulpeloos geïsoleerd zaten door een waterramp in de Indiase deelstaat Bihar, hadden we daar nog nauwelijks beelden en informatie over. De ene ramp is de andere niet. Het is niet zozeer een kwestie van afstand, maar veeleer van toegankelijkheid. De camera's zijn niet waar het nieuws is, nieuws is waar de camera's zijn."

Mia Doornaert in De Standaard van 2 september 2008

"Als Sarkozy me de dagvaarding brengt, hoop ik tenminste dat hij zijn vrouw mee-brengt."

ZAK (Jacques Moeraert) reageert op het Franse ongenoegen over een (anti-oorlogs)cartoon van hem (De Morgen van 6 september 2008)

"Ik zal één ding zeggen over de sportverslaggevers van vandaag in het algemeen: zodra er een Belg wint, krijgen ze blijkbaar allemaal een slag van de molen."

Roger Moens, ex-atleet en zelf ex-sportcommentator, in Knack van 3 september 2008

"Bij Sporza maken we 1.500 uur televisie per jaar. Ook als ik thuis was, probeerde ik daarvan zoveel mogelijk te zien en nog bij te sturen waar nodig. Op de duur was ik constant aan het werken. Dat begon zwaar te wegen."

Dirk Abrams over zijn overstap van Sporza naar de creatieve cel van de VRT, in Het Belang van Limburg van 28 augustus 2008

"Ik doe bijna al mijn interviews gratis, maar voor exclusieve verhalen is het gebruikelijk dat er iets betaald wordt. Althans bij de typische BV-bladen. Het bedrag dat ik nu van Story gekregen heb voor de foto's van Estelle, kon je vroeger alleen van Dag Allemaal krijgen. Er is concurrentie en dat zit Dag Allemaal duidelijk niet lekker."

Iris Vandekerckhove / Wendy Van Wanten in Humo van 16 september 2008

"Ook bij de openbare omroep durven ze het concentratievermogen van de kijker te overschatten. Wanneer bijvoorbeeld Rudi Vranckx het naar hem genoemde reportagemagazine op zaterdagavond inleedt, staat de man Letterlijk. Bij. Ieder. Woord. Dat. Hij. Zegt. Op. Een. Andere. Plaats. Geef toe, dat leest al niet vlot, kunt u nagaan hoe het eruit ziet. Ik kan me dan ook voorstellen dat Rudi onderhand tien keer liever omgaat met de terroristen in de straten van Bagdad dan met de regisseur van zijn eigen programma."

Stefaan Werbrouck in Focus Knack van 17 september 2008

"Een filmset is een plaats waar gewerkt wordt. Als daar een extern element, vooral een journalist met camera of notitieboekje, opdrukt, zorgt dat voor verwarring."

De filmregisseurs Luc en Jean-Pierre Dardenne in De Morgen van 27 augustus 2008

"Het is al vaak gezegd: als de resultaten van een studie tegen de journalistieke intuïtie ingaan, dan worden ze genegeerd. Blijkt het aantal separatisten in Vlaanderen eigenlijk niet te stijgen? Kan niet, we focussen op iets anders. Blijken Vlaamse ouders hun opvoeding al met al serieus te nemen? Hoe kan dat nu, we zeggen al jaren dat kinderen aan hun lot overgelaten worden. Nee nee nee. Hier, laten we nog een vraag stellen over angst, en met dat antwoord maken we dan ons nieuws."

Tom Naegels in De Standaard van 6 september 2008

"Bijna twintig jaar heb ik geen woonplaats meer. Tot 1989 werkte ik als journalist voor De Morgen, maar dat werd voor mij een mentale leegloop. Ik nam ontslag en deed alles weg. Bed verkocht, boeken weggegeven. Dat was een aha-erlebnis, alsof mijn leven op dat moment begon."

Rudi Rotthier, journalist en reisschrijver, in Weekend Knack van 10 september 2008